

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК «ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТАБЛИЦЫ»*
(рецензія на навчальний посібник Л.Є. Дарського і М.С. Тольця)

Нещодавно демографічна книжкова полиця поповнилася фундаментальною працею, яка мала б побачити світ у минулому тисячолітті, бо ще у 1985 році була підготовлена до друку знаними і шанованими у демографічному середовищі вченими-авторами Л.Є. Дарським і М.С. Тольцем. Не дарма з іменами цих науковців пов'язують методику побудови сучасних таблиць шлюбності, шлюбної народжуваності та припинення шлюбу. І хоча це видання названо навчальним посібником і побудовано у відповідній формі, насправді воно містить важливі наукові та методологічні положення щодо побудови не лише загальновідомих, а й оригінальних демографічних таблиць. Зокрема, це спеціальні повні таблиці шлюбності: чисті та комбіновані з урахуванням впливу смертності, які розробив та розрахував Л.Є. Дарський для жінок СРСР 1949–1959 рр. за даними вибіркового обстежень. Ексклюзивною є спеціальна чиста таблиця шлюбності чоловіків, які не перебувають у шлюбі (парубків), диференційована за шлюбним станом нареченої (ніколи не перебувала у шлюбі, овдовіла, розлучена). Методику побудови цієї таблиці для п'ятирічних вікових груп розробив М.С. Тольц і використав для розрахунку шлюбності чоловіків України за 1926–1927 рр. Окрім того, в навчальному посібнику наводиться порядок побудови короткої таблиці шлюбності жінок дореволюційної Європейської Росії за матеріалами перепису населення 1897 р. у випадку, коли відсутні дані про кількість тих, хто уклав перший шлюб у певному віці. Для побудови таблиці шлюбності за умов неповних даних М.С. Тольц застосував модель Е. Коула.

Матеріал посібника вдало структурований і дидактично вибудований у послідовності «від простого до складнішого». Після викладу основних понять, класифікації видів таблиць, подається докладний опис теоретичних показників, з розкриттям їхньої сутності, призначення, алгоритму розрахунку та інтерпретацією. Окремо увага приділяється аналітичним показникам, що дають можливість описати природу та закономірність відповідного демографічного процесу: смертності, народжуваності, шлюбності та розлучуваності. Так, у другому розділі, присвяченому таблицям смертності, подається методика компонентного аналізу приросту середньої очікуваної тривалості життя, згідно з якою можна визначити внесок смертності окремої вікової групи у загальну зміну тривалості життя (формула Є.М. Андреева). Втім, зазначений горизонтальний метод компонентного аналізу доречно застосовувати, якщо чинники смертності обох порівнювальних таблиць схожі. Натомість інша методика

* Дарский Л.Е., Тольц М.С. Демографические таблицы. Учебное пособие. – М.: МАКС Пресс, 2013. – 104 с.

вертикального компонентного аналізу, що її запропонував український демограф А. Стефановський, не змінює абсолютний приріст тривалості життя залежно від того, яка таблиця смертності використовувалась як базова.

Практична значущість цієї навчально-наукової праці полягає не лише в тому, що вона дає зрозумілі і не надто складні у застосуванні інструменти побудови демографічних таблиць. Важливо, що автори у коментарях до кожного виду таблиць виходять із реальних умов наявного інформаційного забезпечення і зазначають, які види та способи спостереження дають змогу розрахувати відповідні теоретичні і аналітичні показники. Не менш важливим для порівняльного аналізу вікової смертності є наведений порядок побудови диференційованих таблиць смертності за причинами смерті, а також застосування гіпотетичних таблиць для виявлення впливу окремої причини смерті.

Неоціненним внеском Л.Є. Дарського у подальшу розробку демографічних таблиць є спеціальні таблиці народжуваності за черговістю народжень, з урахуванням віку матері і тривалості перебування у шлюбі. Докладно на реальних прикладах розглянуто методику побудови таблиць припинення шлюбу (повну і коротку), у тому числі таблицю розлучуваності, яку склав М.С. Тольц. Подано також перелік показників та результати їхнього обчислення для комбінованих таблиць міцності шлюбу, де імовірність припинення шлюбу розпадається на дві складові – внаслідок розлучення або смерті шлюбного партнера.

Таким чином, навчальний посібник «Демографические таблицы» є надзвичайно корисною науково-методичною і практичною працею, в якій акумульовано багаторічний досвід творчої роботи не лише її авторів, а і тих хто закладав фундамент цього специфічного методу демографічного моделювання – демографічних таблиць. Адже пам'ятаємо, що його підвалини на теренах колишнього Радянського Союзу створювали славетні українські демографи – Ю.О. Корчак-Чепурковський та М.В. Птуха, які свого часу стояли у витoku заснування першого у світі дослідницького Демографічного інституту Всеукраїнської академії наук.

*З.О. Пальян,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики і демографії
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка*